

УДК 1(091)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.40.13>

НАТУРФІЛОСОФІЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРОСВІТНИКА КАДВАЛЛАДЕРА КОЛДЕНА

Ярослав Соболевський

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра історії філософії,
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

У період Просвітництва в історії ранньої американської філософії в Північно-Американських колоніях активізується інтерес до європейської філософії. Він зумовлений, з одного боку, втратою сили впливу пуританізму з його ригористичним світоглядом, з іншого – зростанням кількості і якості наукових відкриттів. Природа в розумінні американських філософів перейшла з теологічної у наукову площину, таємниці якої тепер можна було розкрити експериментальним шляхом. У часи, коли в колоніях відкривається «Американське філософське товариство», коли американські вчені ведуть активне наукове листування з європейськими колегами, з'являється важлива для історії ранньої американської філософії постать Кадвалладера Колдена. Його неординарні ідеї мали вагомий вплив на науку XVIII ст. Американський філософ опублікував декілька філософських трактатів з фізики, математики, етики та вивчав природу розуму, психіки, фізіології та космосу. Його філософські погляди сформувалися під впливом натурфілософії Ісаака Ньютона, роботи якого теж можна ідентифікувати як натурфілософські. Мета статті полягає у реконструкції натурфілософських поглядів мислителя, аналізі впливу ідей європейських вчених та впливу самого Кадвалладера Колдена. В результаті вивчення філософського спадку мислителя його ідеї не були розглянуті крізь призму сучасної фізики, астрономії чи космології. Погляди Кадвалладера Колдена на природу фізичних явищ є суперечливими, оскільки, уважно вивчаючи властивості тіл і характер їх впливу, він, з одного боку, використовував стародавню концепцію ефіру, з іншого – тогочасну теорію гравітації. Американський натурфілософ намагався пояснити природу гравітації на прикладі Сонячної системи, яка утримує планети на своїх орбітах і не дає розлетітися. На його думку, неможливо уявити процес передачі сили від одного агента до іншого без умовного посередника, а оскільки в масштабах Сонячної системи ми говоримо не про сотні і тисячі миль, а про мільйони миль. А для того, щоб передати силу тяжіння від одного небесного тіла до іншого, має бути посередник, і цим посередником він вважав ефір. Оскільки теорія гравітації все ще залишається теорією, саме філософський аналіз принципів цього явища залишається актуальним, а звернення до натурфілософського досвіду мислителів минулого дозволить поглянути на проблему ретроспективно.

Ключові слова: історія філософії, Кадвалладер Колден, рання американська філософія, американське Просвітництво, натурфілософія, природа, космос.

Одна з перших повних біографій Кадвалладера Колдена (*Cadwallader Colden*, 1688–1776 pp.) «Кадвалладер Колден: Біографія» (*“Cadwallader Colden : a biography”*, 2013 p.) була опублікована у 2013 році американським дослідником, членом Американського філософського товариства (*American Philosophical Society*) Сеймуром І. Шварцем (*Seymour I. Schwartz*, 1928–2020 pp.). Незважаючи на те, що С. І. Шварц був видатним хірургом, він досяг успіхів як в історії, так і у філософії. У 1990-их він почав публікувати книги з історії Сполучених Штатів Америки, досліджуючи у них колоніальний період, війни між поселенцями та корінним населенням Америки. У 2000-их він публікує ще кілька історичних робіт з історії медицини і біографію американського просвітника,

одного з найвидатніших інтелектуальних та політичних діячів американських колоній до революції. Очевидно, що вибір постаті для дослідження був зумовлений спільною професією, оскільки К. Колден також за фахом був лікарем, але непрактикуючим. У його житті було багато місця для суспільно-політичної та наукової діяльності. Будучи віце-губернатором Нью-Йорка, він брав безпосередню участь у бурхливому політичному житті свого часу, а XVII ст. для Американської історії – це час зіткнення ліберальних ідей прихильників незалежності та шанобливе ставлення до корони роялістів. Філософський дискурс про свободу як самоцінність був основним в ті часи. Посередником філософської думки, окрім живої дискусії, була белетристика. Американські просвітники лишили по собі величезні спадки листів, у яких містяться різноманітні ідеї, у тому числі політичні та філософські. Дослідник С. І. Шварц пояснює, чому ця видатна постать тривалий час була забута, або лишалася поза увагою: «Ім'я цієї людини, Кадвалладер Колден, воно нагадує про людину, яка служила колонії Нью-Йорк понад півстоліття, набагато довше, ніж будь-хто з його сучасників. Протягом усього цього періоду він залишався цілковито відданим британській монархії. Таким чином, він став одним із найненависніших колоніальних діячів Нью-Йорка. Його ім'я також асоціюється з лікарем, вченим, ботаніком, етнографом та філософом» [1]. Дослідник наголошує, що через політичні переконання постать американського просвітника була майже поза увагою. Варто згадати кілька робіт, в яких фігурував мислитель. Так, до прикладу, Еліс Мейпелсен Кіз (*Alice Mapelsden Keys*) («Кадвалладер Колден: представницький чиновник вісімнадцятого століття» (*Cadwallader Colden: A Representative Eighteenth Century Official*”, 1906 р.) досить критично поставилася до власної книги, вона зізналася, що це «класичний приклад того, як не треба писати біографію» [2, с. 262]. У тексті монографії вона майже не торкається проблеми філософії, зазначаючи особисті риси американського просвітника: «Надто педант, щоб бути майстерним політиком, Колден був занадто політиком, щоб бути повністю поглиненим філософом» [3, с. 250]. Про несправедливо слабкий інтерес до постаті та спадку американського мислителя висловився дослідник колоніальної історії Америки Лоренс Ледер (*Lawrence H. Leder*) ще у середині XX ст. у статті «Знехтуваний аспект забутого століття Нью-Йорку» (*A Neglected Aspect of New York's Forgotten Century*”, 1956 р.): «Кадвалладер Колден був лікарем, який здобув освіту в Единбурзі, політиком, який піднявся сходами імперської влади в американській колонії, він опублікував дослідження з медичних, наукових та філософських питань, він автор і досі корисної роботи з етнографії індіанців. Він був відповіддю Нью-Йорка Бенджаміну Франкліну, але що неймовірно – хоча величезна кількість його особистих паперів була опублікована ще в середині 1950-х років – жодної класичної біографії Колдена так і не з'явилося» [2, с. 259]. Актуальним етнографічним дослідженням, про яке пише Л. Ледер, є книга К. Колдена «Історія п'яти індіанських народів» (*The History of the Five Indian Nations*”, 1727 р.), яка стала першою історією ірокезів англійською мовою.

На відміну від попередньої епохи в історії ранньої американської філософії – пуританізму, носіями філософського знання у добу американського Просвітництва стають вже не проповіді та повчання, а памфлети, маніфести, декламації та листи. К. Колден проявив себе як активний автор: він листувався з багатьма видатними посталями свого часу, з поважними інтелектуалами, включаючи філософів Бенджаміна Франкліна (*Benjamin Franklin*, 1706–1790 pp.) та Семюеля Джонсона (*Samuel Johnson*, 1696–1772 pp.). Якщо перший заснував «Американське філософське товариство» та залишив по собі інтелектуальний спадок у розмірі близько 20000 листів, то другий філософ опублікував перший філософський трактат в Америці – «Начала філософії» (*Elementa philosophica: containing chiefly, Noetica, or things relating to the mind or understanding: and Ethica, or things relating*

to the moral behavior”, 1752 p.) [4]. Активне листування із видатними мислителями свого часу свідчить про наявність діалогу та обміну ідеями. Деякі погляди своїх колег К. Колден поділяв, але з деякими був рішуче незгідний.

У 2002 році вийшла книга Альфреда Германа (*Alfred Hoermann*) під назвою «Кадвалладер Колден: діяч американського Просвітництва» (“*Cadwallader Colden: A Figure of the American Enlightenment*”, 2002 p.). Незважаючи на те, що в цій роботі автор приділяє увагу його біографії як суспільно-політично діяча, втім, більша частина книги присвячена спробам зображення К. Колдена саме філософом, який мислив в дусі Просвітництва. У першому розділі дослідник описує життєві події, постійні переїзди з Единбурга до Лондона, далі у Філадельфію, а потім і у Нью-Йорк. Змінюючи міста у пошуках роботи, він поступово знайомиться з американськими ідейними людьми. У наступних главах біограф намагається реконструювати філософські погляди К. Колдена, наголошуючи на особливій важливості його ідей та публікацій. Коли був готовий чорновий варіант однієї з найвідоміших робіт К. Колдена, після деяких роздумів він «доповнює свій рукопис та публікує перше видання у Нью-Йорку під назвою «Пояснення першопричин руху матерії та причини тяжіння» (1745 рік). Це був перший свого роду науковий трактат, що було опубліковано в колоніях» [5, с. 80].

Одним із перших, хто визнав К. Колдена «вченим-філософом», був Ісаак Вудбрідж Райлі (*Isaac Woodbridge Riley*, 1869–1933). У своїй праці «Американська філософія: ранні школи» (“*American Philosophy: The Early Schools*”, 1907 p.) він стверджує, що весь предмет колоніальної філософії та ідеї К. Колдена у тому числі є маловивченим. Дослідник назвав філософські погляди американського просвітника матеріалістичними, доєднавши того до лав таких вчених, як, до прикладу, засновник американської психіатрії Бенджамін Раш (*Benjamin Rush*, 1745–1813 pp.), який наголошував на соматичній, тобто матеріалістичній, природі психічних явищ. «Найбільш раннім з колоніальних матеріалістів був Кадвалладер Колден із Філадельфії та Нью-Йорка; цей випускник Единбурзького університету, поєднавши ньютонівську механіку з давнім гилозоїстичним вченням про космічну субстанцію як розум, зрештою прийшов до свого роду динамічного панпсихізму, коли субстанція розуміється як автоматичний і повсюдно поширений принцип, сутністю якого є могутність і сила» [6, с. 21].

У науковій літературі XVIII ст. теорія Ісаака Ньютона (*Isaac Newton*, 1642–1727 pp.) розглядалася як одне з найбільших філософських звершень епохи. Не міг не спробувати власні сили у критичному аналізі теорії й К. Колден, опублікувавши трактат «Пояснення першопричин руху матерії та причини тяжіння» (“*An Explication of the First Causes of Action in Matter and of the Cause of Gravitation*”, 1745 p.) [7]. Він намагався продемонструвати хибність натурфілософських поглядів англійського вченого. Беручи цей твір за основу, через кілька років мислитель публікує важливий філософський трактат «Принципи дії в матерії, тяжіння тіл та руху планет, що пояснюються з цих принципів» (“*The Principles of Action in Matter, the Gravitation of Bodies, and the Motion of Planets, Explained from those Principles*”, 1751) [8].

В своїй роботі американський філософ досліджує сутнісні властивості різних речей, які проявляються у результаті впливу на ограні сприйняття. На думку автора, про все, що існує, можна сказати, що воно впливає на наші відчуття, а що не впливає, про те ми не зможемо сказати чи помислити. Кожну річ філософ називає агентом (*agent*), вона має впливати або спричиняти зміни в інших речах, тобто бути наділеною силою. Зазвичай ці сили привнесені, тому варто звернутися до аналізу першопричинних агентів (*primary agents*), які мають безперервно проявляти свою енергію. Окрім цього, в світі існують матерія та дух, перша пов’язана з якісними характеристиками та формами, а якщо форма відсутня, як і якісні та кількісні характеристики, то це дух: «...виходячи з такого способу розгляду речей, я сподіваюся показати, що ми можемо мати таку ж ясну і виразну ідею або поняття про дух, яку

ми маємо про матерію, і що всі труднощі, які виникали в багатьох, виникали через помилки в поняттях... Властивість, або якість, речі є не що інше, як дія цієї речі, і різні якості чи властивості речі є нічим іншим, як різними діями або способами дії цієї речі. Адже ідея чи поняття про властивість чи якість якоїсь речі можуть бути викликані у нас лише дією цієї речі: інакше довелося б припустити, що є наслідок без причини і що можна уявити причину без дії» [8, с. 4]. Жодна річ не здатна передати свою дію іншій на відстані без посередника (medium), має бути щось, що здатне транслювати силу. Американський мислитель пише: «Сонце передає всім планетам, які обертаються навколо нього, певний вид дії, за допомогою якої вони утримуються на своїх орбітах або притягуються до нього. Саме так ми спостерігаємо, що Земля передає тілам, які знаходяться на відомій відстані від неї, дію, за допомогою якої вони притягуються до неї. Має бути у такому разі певний medium, певна річ, якою Сонце і Земля передають дію іншим віддаленим тілам» [8, с. 17]. У результаті пошуків цього посередника К. Колден приходять до висновку, що це відомий ще з давнини «ефір». Щодо популярних у той час дискусій про природу вакууму, філософ стверджує, що це поняття важко уявити. Розум людини не здатний мислити «ніщо», тому людина не може мати поняття про абсолютну порожнечу, про місце, позбавлене всіх речей та агентів, якщо воно не впливає на її відчуття. У своїх поглядах К. Колден критикує ідею порожнечі. Він переконаний, що всі частки ефіру дотичні і між ними немає порожнечі: «Сер Ісаак Ньютон та його послідовники, навпаки, вважають, що повинна бути порожнеча, і підставою для цього вважають те, що вся матерія має силу інерції, або силу опору. Якби було так, припущення про порожнечу стало б абсолютно необхідним, бо без неї рух не міг би бути. Якщо вся матерія також має силу опору, як припускає сер Ісаак, то припущення про порожнечу стає необхідним. Але якщо, на мою думку, вірно те, що я довів, що є різні види матерії і тільки один вид має силу опору і що це (як стане ясно після невеликого роздуму) властиве найменшій частині Всесвіту, то всі труднощі, пов'язані з припущенням того, що простір повсюдно заповнено, зникають» [8, с. 26].

Незважаючи на те, що Ісаак Ньютон спростовував наявність в природі ефіру через брак експериментальних доказів, К. Колден був переконаний у своїх ідеях. Докази існування наукового дискурсу по обидва боки Атлантики змушують переглядати історію науки та філософії та переосмислити вклад видатного американського мислителя, чий натурфілософські ідеї відрізнялися оригінальністю та сміливістю. Незважаючи на те, що постать К. Колдена була майже забутою протягом кількох століть, його філософські ідеї і досі актуальні, а його постать все частіше зустрічається у наукових дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Schwartz S. I. Cadwallader Colden: A Biography. Amherst, MA; New York, NY : Humanity Books, 2013. 230 p.
2. Leder L. H. A Neglected Aspect of New York's Forgotten Century. *New York History*. 1956. Vol. 37, No. 3. P. 259–265.
3. Keys A. M. Cadwallader Colden: a Representative Eighteenth Century Official. New York, NY: Columbia Press ; London, UK: Macmillan, 1906. 375 p.
4. Johnson S. *Elementa philosophica: containing chiefly, Noetica, or things relating to the mind or understanding; and Ethica, or things relating to the moral behaviour*. Philadelphia: Printed by B. Franklin, and D. Hall, at the new-printing-office, near the market. 1752. 103 p.
5. Hoermann A. R. Cadwallader Colden: A Figure of the American Enlightenment. Westport, CT: Greenwood Press 2002. 204 p.
6. Riley W. *American Philosophy: The Early Schools*. New York, NY : Dodd, Mead, 1907. 595 p.
7. Colden C. *An Explication of the First Causes of Action in Matter, and of the Cause of Gravitation*. New York : Printed by James Parker, 1745. 43 p.

8. Colden C. The Principles of Action in Matter, the Gravitation of Bodies, and the Motion of Planets, Explained from those Principles. London : printed for R. Dodsley, 1751. 215 p.

NATURAL PHILOSOPHY OF THE AMERICAN ENLIGHTENER CADWALLADER COLDEN

Yaroslav Sobolevskyi

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Department of History of Philosophy,
Volodymyrska str., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

During the history of early American philosophy, interest in European philosophy intensified in the North American colonies during the Enlightenment period. On the one hand, it is due to the loss of the strength of the influence of puritanism with its rigorous worldview, on the other hand, to the growth in the quantity and quality of scientific discoveries. In the understanding of American philosophers, nature has turned from a scene of the unfolding of divine history into a scientific laboratory, the secrets of which could be revealed experimentally. At a time when the “American Philosophical Society” was opening in the colonies, when American scientists were actively engaged in scientific correspondence with European colleagues, the figure of Cadwallader Colden, important for the history of early American philosophy, appeared. His extraordinary ideas influenced the science of the 18th century. The American philosopher published several philosophical treatises on physics, mathematics, ethics, he studied the nature of the mind, psyche, physiology, and space. His philosophical views were formed under the influence of the natural philosophy of Isaac Newton, whose works can also be identified as natural philosophical. The purpose of the article is to reconstruct the natural philosophical views of the thinker, analyze the influence of the ideas of European scientists and the influence of Cadwallader Colden. As a result of studying the philosophical heritage of the thinker, his ideas were not considered through the prism of modern physics, astronomy, or cosmology, because in the absence of a vector for the development of philosophical knowledge, each era and each philosophical thought becomes a unique object of historical and philosophical research. Cadwallader Colden’s views on the nature of physical phenomena are problematic, because, carefully studying the properties of bodies and the nature of their influence, he, on the one hand, using the ancient concept of the ether, on the other, the modern theory of gravity by that time. The American natural philosopher tried to explain the nature of gravity, using the example of the solar system, which holds the planets in their orbits and does not allow them to scatter. In his understanding, it is impossible to imagine the process of transferring force from one agent to another without a conditional mediator. In addition, since on the scale of the Solar system, we are not talking about hundreds and thousands of miles, but about millions of miles, then to transfer the force of gravity from one celestial body to another there must be an intermediary, and he considered the ether to be this intermediary. Since the theory of gravity is still a theory, it is the philosophical analysis of the principles of this phenomenon that remains relevant, and an appeal to the natural philosophical experience of thinkers of the past will allow us to look at the problem from a different angle.

Key words: history of philosophy, Cadwallader Colden, early American philosophy, American Enlightenment, natural philosophy, nature, space.